

МА Светлана ПАВЛОВИЋ*

МУП РС, Управа криминалистичке полиције, Београд

doi:10.5937/bezbednost1701137P

УДК: 574:005.334

Прегледни научни рад

Примљен: 14.11.2016.

Датум прихватања: 30.5.2017.

(Не)оправданост секуритизације животне средине

Анстракт: Деградиција животне средине има озбиљне последице на људско здравље, сиромаштво, економски развој, али и стратешки значај за државе које своју моћ заснивају на природним ресурсима као што су вода, нафта и гас. Еколошки проблеми не познају локалне интересе и границе, те је неопходно заједничко и синхронизовано поступање међународне заједнице у решавању ових проблема. Теорија секуритизације има велики потенцијал да помогне у решавању еколошких проблема и представља погодан алат за мобилизацију међународне заједнице у колективној акцији заштите животне средине.

С тим у вези, у раду се разматра еволуција питања заштите животне средине у студијама безбедности, кључне поставке теорије секуритизације и различити теоријски погледи на оправданост секуритизације животне средине. Поред тога, у раду је приказана анализа везе између деградиције животне средине и потенцијалних сукоба на примеру несташнице чисте воде, чиме је омогућено разматрање оправданости секуритизације животне средине на практичном плану.

Кључне речи: секуритизација, животна средина, безбедност, сукоби.

Увод

Уколико се посматра последњих сто година развоја људске цивилизације, човечанство је забележило изузетан напредак. Оријентисаност на финансијске резултате, капитализам, експанзија и

* E-mail: s.pavlovic.8181@gmail.com

развој савремених технологија, те развој науке, довели су човечанство до друштва изобиља у коме су задовољене готово све људске потребе. Међутим, да ли је заиста тако? И да ли је тако за све? Последњих деценија главне претње, изазове и ризике међународној безбедности представљају „асиметричне“ претње међу којима су доминантни: глобални тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење, неконтролисане миграције и нестабилности које изазивају неразвијене државе, уз нарастајуће проблеме еколошке безбедности. Тако је генерисана нова парадигма безбедности која у центар ставља хуманитарне, социјалне, економске и еколошке димензије безбедности уз акценат на заштити основних људских права и слобода (Матић, Микац, 2010:51).

Деградација животне средине има озбиљне последице на људско здравље, сиромаштво, економски развој, али и стратешки значај за државе које своју моћ заснивају на природним ресурсима као што су вода, нафта, гас и слично. Еколошки проблеми не познају локалне интересе и границе те је неопходно заједничко и синхронизовано поступање међународне заједнице у решавању ових проблема. Теорија секуритизације представља погодан алат за мобилизацију међународне заједнице у колективној акцији заштите животне средине. Вејвер (Wæver, 1998:45) наводи да секуритизујући актери говорним чином нешто означавају као „безбедносну претњу“, покрећу одређени развој у конкретној области и на тај начин захтевају посебно право да могу предузети све што је потребно како би блокирали дату претњу или над њом успоставили контролу. На тај начин секуритизација животне средине омогућава да се еколошки проблеми означе као „ургентни“, чиме се захтева хитна мобилизација међународне заједнице у предузимању акције на њиховом решавању (Foster, 2013:39).

Овај рад има за циљ да испита (не)оправданост секуритизације животне средине. Овако дефинисан истраживачки оквир отвара неколико истраживачких питања: да ли је деградација животне средине безбедносна претња? какав је утицај еколошких проблема на насилне конфликте унутар и између држава? да ли је секуритизација животне средине оправдана?

Полазећи од истраживачких питања, у раду се прво разматра еволуција питања заштите животне средине у студијама безбедности. Потом се даје осврт на кључне поставке теорије секуритизације и различити теоријски погледи на оправданост секуритизације животне средине, уз анализу везе између деградације животне средине и потенцијалних сукоба на примеру несташице чисте воде, чиме је омогућено разматрање оправданости секуритизације животне средине на практичном плану. Општи закључак упућује на оправданост секуритизације животне средине, као средства које омогућава позитивне промене у погледу алокације ресурса и политичких приоритета, те развоја и унапређења глобалне сарадње у решавању проблема деградације животне средине.

Еволуција питања заштите животне средине у студијама безбедности

Почетком 80-их година прошлог века унутар студија безбедности започињу напори да се појам безбедности прошири и на проблеме еколошке безбедности. Браун (Braun, 1977, према Симић, 2002:53) одређује заштиту животне средине као несумњив „светски интерес“, а Улман (Ulman) 1983. године објављује чланак *Рedefинисање безбедности* (енг. *Redefining Security*), којим отпочиње озбиљно разматрање идеје да промене животне средине могу да узрокују ратове (Collins, 2010:2014). Тезу да угрожавање животне средине може иницирати сукобе у 21. веку темељно је разрадио Каплан (Kaplan, 1994, према Ејдус, 2012:196) у свом тексту *Долазећа анархија* (енг. *The Coming Anarchy*), за кога животна средина представља кључни проблем националне безбедности у 21. веку. Посебан допринос еволуцији питања заштите животне средине у студијама безбедности дала је Копенхашка школа кроз идеје теорије секуритизације и секторског приступа безбедности. Проширивањем безбедности са чисто војног на невојне секторе безбедности (војни, политички, економски, социјетални и еколошки), еколошки сектор је добио важно место у анализи савремене безбедносне динамике (Trombetta, 2010:136). Иако је Вејверов чланак *Секуритизација и десекуритизација* (енг. *Securitization and Desecuritization*) поставио концептуални оквир Копенхашке школе за нови приступ студијама безбедности, про-

ширење студија безбедности на еколошки сектор утемељено је објављивањем Бузанове, Вејверове и Де Вилдеове (Buzan, Waewer i de Wilde) публикације *Безбедност: Нови оквир за анализу* (енг. *Security: A New Framework For Analysis*). Безбедност је од стране ових представника Копенхашке школе описана као дискуризивни процес кроз који се проблем представља као егзистенцијална претња која захтева ванредне мере и оправдава акције изван граница уобичајеног политичког поступка (Leboeuf, Broughton, 2008:4). Из перспективе теорије секуритизације и секторског приступа безбедности сваки проблем, укључујући и проблеме угрожавања животне средине, може постати безбедносни (Herbeck, Flitner, 2010:6).

Оквир за разматрање деградације животне средине као безбедносног питања у пракси је поставила Светска комисија за животну средину и развој (WECED) објављивањем Брунтландовог извештаја 1987. године. У извештају се тврди да традиционално схваћен концепт безбедности, у смислу војних и политичких претњи националној суверности, мора да буде проширен и питањима угрожавања животне средине (WECED, 1987:24). На тај начин је и теоријским и практичним доприносом нови концепт безбедности обухватио животну средину као референтни објекат.

Теорија секуритизације

Према аутору теорије секуритизације Вејверу (Wæver, 1998), секуритизација је говорни чин којим се неко питање означава као егзистенцијална претња и захтева предузимање специјалних мера које излазе из оквира уобичајене политике, како би се успоставила контрола над датом претњом. Дакле, позивање на безбедност је неопходно како би се стекли услови за легитимну употребу силе или других посебних овлашћења (Buzan at al., 1998:21).

Процес секуритизације се састоји од следећих елемената: говорног чина (секуритизујућег потеза), секуритизујућих актера, функционалних актера, специјалних мера и публике (Ејдус, 2012:107). Секуритизујући актери су они који секуритизују (предузимају секуритизујући потез). Поред државе, то могу бити политичке, војне, интелектуалне елите, цивилно друштво, али и други актери који располажу одређеним социјалним капиталом.

Говорни чин (секуритизујући потез) јесте чин кроз који се одређено питање трансформише у егзистенцијалну претњу.

Да би секуритизација била успешна није довољно само да се одређено питање представи као егзистенцијална претња, већ је неопходно да секуритизујућа тврдња (о егзистенцијалној претњи по референтни објекат) буде прихваћена од релевантне публике, те да као резултат прихватања секуритизације од публике буду усвојене специјалне мере (нпр. употреба силе или принуде, ограничавање људских и грађанских права) које се иначе не би сматрале легитимним (Ејдус, 2012). Поред тога, Ејдус (Ејдус, 2012) напомиње да секуритизација захтева да се говорни чин придржава граматике безбедности, и да текст говорног чина садржи такве концепте као што је „тачка без повратка“, или како то наводи Бузан са сарадницима: „*ако проблем не решимо одмах, сутра ће бити прекасно, и неће нас бити да исправимо своје грешке*“ (Buzan et al., 1998:26).

У пракси се процес секуритизације најједноставније може схватити као активно детерминисање онога ко је небезбедан, од које претње и шта треба предузети да би се дата претња елиминисала или контролисала. Један од раних примера секуритизације животне средине представља изјава министра одбране САД, Вилијама Перија (William Perry) из 1995. године, да његово министарство спроводи агресивни програм заштите животне средине јер је то од кључног значаја за одбрану земље (Pace et al., 1997:18).

Еколошки проблеми и оправданост секуритизације – за и против секуритизације

Еколошки проблеми, као што су глобално загревање, озонска рупа, крчење шума, раст светске популације, деградација земљишта или несташица чисте воде не утичу само на социјалну стабилност становништва држава и региона у којима се јављају и на њихов економски развој, већ делују као један од главних фактора који могу изазвати сукобе између држава и социјалне немире унутар држава, који временом могу да ескалирају у међународна безбедносна питања. Данас постоји консензус око тога да се у основи бројних политичких спорова и насилних сукоба налазе различити еколошки проблеми (Shultz et al., 1997:258).

Поборници секуритизације животне средине истичу да је чињеница да еколошки проблеми могу довести до насилних сукоба унутар и међу државама први разлог који указује на неопходност секуритизације. Поједини аутори полазе са становишта да је животна средина не само питање међународне безбедности, већ да би то требало да буде питање од највећег приоритета свих народа, с обзиром да деградација животне средине угрожава како опстанак државе, тако и опстанак људи на планети (Mathews, 1989:162-177). Као додатни аргумент поборници секуритизације наводе да деградација животне средине има прекограничне ефекте јер њене последице погађају више држава истовремено. Стога еколошки проблеми могу да буду успешно решени само уколико им се да приоритет као безбедносној претњи на глобалном нивоу (Mathews, 1989:162-177).

С друге стране, секуритизација животне средине оспоравана је разноврсним аргументима, па и тиме да води милитаризовању еколошких проблема. Тако нпр., Фостерова (Foster, 2013:45) истиче да једна група заговорника еколошке безбедности војсци даје значајну улогу у заштити животне средине, кроз надзор и праћење планете путем сателита, док други сматрају да војска треба да има кључну улогу у одговору на еколошке катастрофе. Ово захтева додатно финансирање војних органа што се може негативно одразити на смањење финансирања других државних сектора, као што су не-војне агенције и еколошке иницијативе. Проширивање безбедности на не-војна питања треба да доведе до демилитаризовања безбедности, при чему државно-центрични и милитаристички приступ еколошким проблемима може да има супротан исход (Foster, 2013:47). Вејвер указује и на тенденцију концепта безбедности да производи поделе „ми-они“, а уколико се овоме придода склоност да се претње углавном тумаче као нешто што долази изван националних граница, лако се може догодити искључивање сопствене одговорности и доприноса еколошким проблемима и окривљавање других за њих (Wæver, 1998:51).

Како Бузан (Buzan et al., 1998:74) истиче, еколошки сектор обухвата разноврсна питања, због чега ће, у циљу лакшег разумевања везе између еколошких проблема и безбедности, даља експликација проблема бити заснована на примеру несташице чисте воде. Према Извештају о глобалним ризицима Светског еконо-

мског форума из 2012. године, водни ресурси су означени као један од глобалних проблема високог ризика који захтева велику пажњу. Да је заиста тако доказује и историја јер су узрок великог броја сукоба били управо водни ресурси. Тако се у периоду 1900-2007. година догодило чак 105 насилних конфликта око воде (Levy, Sidel, 2011:778). Уз стално загађивање водних ресурса, раст светске популације, повећање потреба за водом у индустрији, пољопривреди и енергетици, ризик за избијање нових оружаних сукоба око воде је све већи. Притом, може се очекивати да оружани сукоби узроковани несташицом воде неће бити ограничени само на оне земље које деле исте водне ресурсе, већ и да ће се преливати изван граница тих држава уз претњу прерастања у сукобе светских размера.

Региони у којима је најизраженији проблем воде су Блиски исток и Северна Африка, зато што више земаља конкурише за водне ресурсе великих река у тим областима. Блиски исток је сушни регион који се ослања на реку Јордан чији басен деле Либан, Сирија, Јордан и Израел. Због суве климе и малих падавина у овом региону вода је постала вредан ресурс, а криза воде резултира и оскудицом у храни због суштинске важности воде за процесе пољопривредне производње. У таквој ситуацији несташица воде лако може да доведе угрожене друштвене групе на социјалну маргину, уз кршење њихових основних људских права. Услед тога ове друштвене групе могу да прибегну радикализму и пруже подршку терористичким организацијама. Пример је Либан, где је несташица воде у комбинацији са лошом економском ситуацијом довела до наглог пораста подршке становништва јужног Либана Хезболаху. Тако је 1997. године миран протест под називом „Марш гладних“ прерастао у отворене сукобе са захтевом да се побољша економска ситуација и успостави функционално водоснабдевање јужног дела Либана који је насељен већином шиитском популацијом.

Конфликти око воде могу да настану и услед загађења водних ресурса, било да је реч о њиховој употреби као резервоара за снабдевање слатком водом или као средства за одлагање отпадних вода и индустријског смећа. Са опадањем квалитета вода у пограничној зони проблем чишћења воде поприма међународне димензије, а као пример може послужити река Рајна. Примарни

узрок загађења реке Рајне емисијом мешавине великих количина хемијског отпада, соли и тешких метала су хемијска индустрија Немачке и Швајцарске, као и француски рудници калијума и немачки рудници угља. На тај начин земље са горњег тока Рајне стварају трошкове пречишћавања воде за државе које се налазе у њеном доњем току, као што је Холандија која Рајну користи првенствено за задовољавање потреба за питком водом и за пољопривреду (Haftendorn, 2000).

Сукоби око воде могу се јавити и унутар једне државе из истих разлога – неадекватне дистрибуције и расподеле водних ресурса, те њиховог загађивања. Пример ове врсте сукоба је сукоб у Кочабамби, трећем по величини граду у Боливији, који је започео 2000. године након приватизације градске мреже за водоснабдевање (Wolf et al., 2005:80-95). Боливијска влада потписала је четрдесетогодишњи уговор о концесији са међународним приватним конзорцијумом за воде Aguas del Tunari (AdT), који је након преузимања водоснабдевања драстично повећао цену воде, што је довело до тога да су поједина домаћинства морала да одвоје највећи део прихода како би платила рачуне за воду. Становништво је схватило да је услуга остала нередовна и неадекватна, али да је цена за те услуге вишеструко већа, и убрзо су организовани штрајкови, блокаде путева и други облици грађанског протеста, који су у фебруару 2000. године потпуно блокирали град на четири дана. Грађански немири који су трајали месецима доживели су кулминацију у априлу 2000. године, када је влада прогласила ванредно стање и послала војску у Кочабамбу. Насиље које је потом уследило, у трајању од неколико дана, оставило је иза себе више стотина повређених људи, а једна особа је погинула у нередима (Wolf et al., 2005:95).

У разматрању везе водних ресурса и конфликта треба се осврнути и на проблем еколошких избеглица, који такође могу да проузрокују међународне проблеме. Појава конфликта ствара миграције, тако да становништво иде из једног региона у други. На тај начин долази до пораста популације у другом региону, што може да изазове нове конфликте, чији узрок може бити недостатак природних ресурса, верска и/или расна нетрпељивост. Уједињене нације предвиђају да ће до 2020. године настати милиони „еколошких избеглица“, са климатским променама као једним од

главних покретача овог феномена. Поједине државе које су екстремно подложне климатским променама већ позивају на међународно признање оваквих, еколошки покренутих миграција. Овакве миграције могу да повећају конфликте у транзитним областима и одредиштима. Европа мора да очекује суштинско повећање миграторног притиска (Остојић, 2014). С разлогом се може очекивати да ће питање постмодерне безбедности у контексту водних ресурса бити посебно заострено у домену раста популације и примарне пољопривредне производње – на помолу је све извеснији зачарани круг: мање воде – мање хране и/или лошији квалитет воде – лошији квалитет хране и слично (Милинчић, 2009:110).

Посматрајући сличне ефекте еколошких проблема, Паркинова (Parkin, 1996:132) тврди да деградација животне средине представља већу претњу националној безбедности од војне инвазије. Слично размишља и Мајерс (Myers, 1989:41) указујући да еколошки аспекти треба да буду интегрисани у сваку стратегију безбедности. Пајриџис (Pirages према Leboeuf and Broughton, 2008:7) иде још даље, наводећи да су планета и сва жива бића на њој референтни објекат безбедности, због чега су еколошке претње изнад свих других претњи и заслужују заштиту. Може се закључити да, баш као што истиче Фишендлер (Fischhendler, 2015:8), дискурс секуритизације животне средине може да буде користан јер омогућава маргинализованим актерима и институцијама право гласа у процесу доношења одлука и на тај начин секуритизација постаје алат који мења *status quo*.

Закључак

Посматрајући прво истраживачко питање *да ли је деградација животне средине безбедносна претња*, овај рад сугерише потврдан одговор указивањем на везу између деградације животне средине и неколико различитих аспеката безбедности. На примеру кризе воде дат је одговор на друго истраживачко питање – *какав је утицај еколошких проблема на насилне конфликте унутар и између држава*. Анализа је показала да еколошки проблеми могу да воде оружаним сукобима на свим нивоима. Централно истраживачко питање односило се на *оправданост секуритизације жи-*

вотне средине. Упркос ставовима Вејвера, Бузана и других теоретичара, који сматрају да еколошки проблеми треба да буду тематизовани у економској сфери (Wæver, 1998), анализа ефеката еколошких проблема указује на пуну оправданост секуритизације животне средине. Међутим, не треба изгубити из вида чињеницу да секуритизација било ког питања, па тако и животне средине, може да има негативне политичке и социјалне последице, због чега аутор предлаже да у сваком конкретном случају треба проценити да ли је одређен еколошки проблем боље ставити на политичку или безбедносну агенду.

Како еколошки проблеми директно угрожавају људску, државну и глобалну безбедност и представљају безбедносну претњу и за појединце и за државе, „софистицирана“ секуритизација животне средине може да буде ефикасан агрегат колективне свести у изградњи еколошке одговорности за будућност, те у успостављању контроле над негативним ефектима еколошких проблема. Другим речима, секуритизација животне средине може да имплицира позитивне промене у смислу алокације ресурса и политичких приоритета. Поред тога, секуритизација животне средине може да служи као концепт интеграција јер доприноси унапређењу глобалне сарадње стварањем заједничког циља чијем остварењу теже различити актери у обезбеђивању подршке изменама еколошких политика.

Као препорука за даља истраживања сугерише се идентификовање критеријума на основу којих ће се ценити да ли дати еколошки проблем треба ставити на безбедносну или политичку агенду, као и испитивање краткорочних и дугорочних импликација секуритизације животне средине, како би се обезбедили додатни подаци на основу којих би резултати овог истраживања могли да буду генерализовани.

Литература

1. Buzan, B., Wæver, O., De Wilde, J., (1998). *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
2. Collins, A., (2010). *Suvremene sigurnosne studije*, Politička kultura, Zagreb.
3. Ејдус, Ф., (2012). *Међународна безбедност: теорије, сектори и*

- нивои, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд.
4. Leboeuf, A., Broughton, E., (2008). *Securitization of health and environmental issues: process and effects*. A research outline. Paris: IFRI.
 5. Levy, B. S., Sidel, V. W., (2011). Water rights and water fights: preventing and resolving conflicts before they boil over. *American journal of public health*, 101(5): 778-780.
 6. Матић, Д., Микац, Р., (2010). Хуманитарни интервенционизам: етичка, правна и сигурносна питања у 21. столећу, *Полемос: часопис за интердисциплинарна истраживања рата и мира*, 13(25): 51-76.
 7. Mathews, J. T., (1989). Redefining security. *Foreign affairs* 68(2): 162-177.
 8. Милинчић, М. А., (2009). Еколошка безбедност постмодерног друштва у контексту еволуције и коеволуције екосфере. У: *Еколошка безбедност у постмодерном амбијенту*, Књ. 1, Паневропски универзитет, Бања Лука, стр. 105-120.
 9. Myers, N., 1989. Environment and security. *Foreign Policy*, 74:23-41.
 10. Ostojić, G. D., (2014). Environmental refugees: Direct or indirect way to a conflict, *Vojno delo*, 66(1):51-83.
 11. Parkin, S., (1996). Environmental Security. In: *The changing world*, edited by Fara, P., Gathercole, P. W., Laskey, R. A., pp. 126-152, New York: Cambridge University Press.
 12. Раче, С., О'Конелл, К. М., Лачман, В. Е., (1997). *Using Intelligence Data for Environmental Needs. Balancing National Interests*. No. RAND/MR-799-CMS. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
 13. Симић, Д. Р., (2002). *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*, Службени лист, Београд.
 14. Shultz, R. H., Godson, R., Quester, G. H., (1997). *Security studies for the 21st century*. Dulles, VA: Potomac Books Incorporated.
 15. Trombetta, M. J., (2010). Rethinking the securitization of the environment: old beliefs, new insights. In: *Securitization theory: how security problems emerge and dissolve*, edited by Balzacq, T., pp. 135-149. London: Routledge.
 16. Ullman, R. H., (1983). Redefining security. *International security*, 8(1): 129-153.
 17. Fischhendler, I., (2015). The securitization of water discourse:

- theoretical foundations, research gaps and objectives of the special issue. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 15(3): 1-11.
18. Foster, E., (2013). *Green security*. In: *Critical approaches to security: an introduction to theories and methods*, edited by Shepherd, Laura J., pp. 37-51. London: Routledge.
 19. Trombotta, M. J., (2007). *The securitization of the environment and the transformation of security*. SGIR 6th Pan-European International Relations Conference 2007b. Turin, 12-15 September 2007, pp. 1-21.
 20. Haftendorn, H., (2000). Water and international conflict. *Third World Quarterly*, 21(1): 51-68.
 21. Herbeck, J., Flitner, M., (2010). *A Climate of Insecurity?: A Short Review of Discussions on Security Implications of Climate Change in the United Nations, the European Union and Germany*. Bremen: Universität Bremen: artec Forschungszentrum Nachhaltigkeit.
 22. Wæver, O., (1998). Securitization and desecuritization. In: *On security*, edited by Lipschutz, Ronnie, D., pp. 39-69. New York: Columbia University Press.
 23. Wolf, A. T., Kramer, A., Carius, A., Dabelko, G. D., (2005). Managing water conflict and cooperation. *State of the World 2005: Redefining Global Security*, pp. 80-95.
 24. World Economic Forum. *Global Risks 2011*. Preuzeto sa: <http://reports.weforum.org/global-risks-2011/>, доступно 29. 9. 2016.

The (Un) Justification of Environmental Securitization

Abstract: *Environmental degradation has serious consequences on human health, poverty and economic development, but is also of strategic importance for countries which base their power on natural resources such as water, oil and gas.*

Ecological problems do not take into consideration local interests and boundaries and so necessitate joint and synchronized action of the international community in solving ecological problems. The notion of securitization has great potential in assisting with the resolution of ecological problems and is a suitable tool for mobilization of the international community in a collective action to protect the environment.

In this regard, the paper discusses the evolution of environmental issues in security studies, the theory of securitization and different theoretical views on the justification of environmental securitization. In addition to this, the paper presents the analysis of the correlation between environmental degradation and potential conflicts, as in the case of potable water shortages. Consequently, this provides justification for the securitization of environment on a practical level.

Keywords: *securitization, environment, security, conflicts.*